

De/kriminalizace pomluvy: přiměřená sankce, nebo odrazující prvek pro diskuzi o veřejném zájmu?

Monika Hanych*

Abstrakt: Je ukládání trestní sankce za pomluvu v dnešní společnosti stále žádoucí a udržitelné, zejména s ohledem na možné negativní důsledky pro práci médií a konkrétních novinářů při informování o záležitostech veřejného zájmu? Příspěvek na tuto otázku odpovídá analýzou dlouhodobě se vyvíjející judikatury Evropského soudu pro lidská práva, mezinárodního srovnání napříč státy i přehledu ukládání trestních a dalších druhů sankcí ve vnitrostátním kontextu. Zohledňuje také dlouhodobá doporučení mezinárodních organizací, žádajících celkové zrušení trestného činu pomluvy z právních řádů.

Klíčová slova: Svoboda projevu, pomluva, kriminalizace pomluvy, novináři, Evropský soud pro lidská práva

Úvod

Pomluva je jedním z verbálních činů, které mohou zasáhnout do cti a dobré pověsti člověka a tím i vážným způsobem narušit jeho rodinný a společenský život.¹ Rada Evropy i další mezinárodní orgány dlouhodobě doporučují, aby evropské státy zrušily možnost ukládat trest odnětí svobody za pomluvu. Již samotné podání trestního oznámení, natož následné odsouzení, může totiž mít silný odrazující účinek zejména na novináře a jejich práci, případně i na další občansky aktivní skupiny obyvatel.

Také Evropský soud pro lidská práva (dále i „Soud“ nebo „štrasburský soud“) se ve své judikatuře k ukládaným sankcím za pomluvu opakovaně vyjádřil. Například ve věci *Niskasaari a ostatní proti Finsku*² Soud uznal, že v případech novinářem publikované nesprávné informace je namístež žádat odškodnění v civilním sporu; uložení přísné trestní sankce vůči novinářům však považoval za nežádoucí. Ukládání trestněprávní sankce v takových případech má být podle něj pokládáno za prostředek *ultima ratio* a vyhrazeno pro zcela výjimečné situace. Obdobně se v minulosti vyjádřil i Ústavní soud. V jednom z nálezů k pomluvě kritizoval tzv. hypertrofii trestní represe, kdy dochází k trestněprávnímu postihu za jednání, které je možno postihnout i soukromoprávní cestou. Právě ochranu osobní cti a dobré pověsti přitom zařadil mezi skutky, které je třeba chránit primárně prostředky civilního práva.³

Tento dlouhodobý trend směřující k částečné či úplné dekriminalizaci pomluvy lze pozorovat nejméně již od vydání rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy z roku 2007 směřující k dekriminalizaci pomluvy, následované dalšími dokumenty k ochraně

* Mgr. Bc. Monika Hanych, PhD. LL.M. Právnická fakulta a Fakulta sociálních studií MU; Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování ČR před ESLP Ministerstva spravedlnosti. E-mail: Monika.Hanych@law.muni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2233-8359>.

¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1826–1831.

² *Niskasaari a ostatní proti Finsku*, č. 37520/07, rozsudek Soudu ze dne 6. července 2010, § 78.

³ Usnesení Ústavního soudu I. ÚS 2548/14 ze dne 20. srpna 2014, srov. také náleží I. ÚS 541/10 ze dne 28. dubna 2010.

bezpečnosti novinářů a svobody médií v Evropě či vymezující se vůči útokům na novináře a zdůrazňující význam mediální svobody v Evropě. Ve vnitrostátní diskuzi se tato úvaha objevila poprvé v roce 2003, kdy ovšem neprošla ani prvním čtením v Poslanecké sněmovně.⁴

Mnohé evropské státy přitom možnost ukládání trestních sankcí za pomluvu omezily či ji zcela odstranily. Lze zmínit například Itálii, která k (částečné) změně právní úpravy přistoupila mimo jiné na základě shledaného porušení ve věci *Sallusti proti Itálii*, v níž Soud rozhodl, že odsouzení šéfredaktora k trestu odnětí svobody v délce 14 měsíců za publikaci článku s nepravdivými informacemi bylo zjevně nepřiměřené sledovanému cíli. Jakkoli Česká republika před Soudem v roce 2022 řešila případ v některých rysech obdobný ve věci *Vokáč proti České republice*, rozhodla se danou věc vyřešit smírem. Soud tak nedostal možnost se k tuzemské právní úpravě a jejímu nastavení vyjádřit. Uložení trestní sankce včetně možného odnětí svobody za pomluvu Česká republika tedy stále umožňuje.

Příspěvek se proto zaměří na otázku, zda je tento druh sankce za daný verbální skutek v dnešní společnosti stále žádoucí a udržitelný, zejména s ohledem na možné negativní důsledky pro práci médií a konkrétních novinářů při informování o záležitostech veřejného zájmu. Příspěvek vychází z dlouhodobého vývoje judikatury Evropského soudu pro lidská práva v této oblasti a jejích závěrů. Poukáže i na vývoj ukládání trestní sankce ve vnitrostátním kontextu, kdy, jak se vzhledem ke statistikám zdá, v praxi příliš nedochází k nadužívání obvinění vznesených stran skutkové podstaty trestného činu pomluvy (§ 184 z. č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, dále i „trestního zákoníku“). Zároveň tím ale otevírá úvahu, zda je vůbec tato skutková podstata v trestním zákoníku stále potřebná a smysluplná. Příspěvek se proto zaměří na kritickou analýzu tuzemské právní regulace, v níž jsou doposud k dispozici jako možné reakce na pomluvu stále sankce několikerého typu dle závažnosti spáchaného skutku (občanskoprávní, správněprávní, trestní). Zváží jejich přínosy a rizika se závěrečným doporučením, zda není vhodné obdobně jako v dalších evropských státech trestní sankci za pomluvu v českém právním řádu zcela redefinovat či zrušit.

Důležitým pohledem je přitom především zaměření na média, novináře a jejich postavení *vis-à-vis* možnému obvinění či odsouzení za pomluvu v rozhodovací praxi Soudu. Média totiž dle jeho judikatury hrají klíčovou roli v demokratické společnosti, jelikož vystavují jednání veřejných činitelů pečlivému přezkumu ze strany veřejného mínění. Tato demokratizační funkce tisku pak nabývá zvláštního významu zejména ve spojení s právem veřejnosti přijímat informace a myšlenky týkající se veřejného zájmu. Vzhledem k úzké návaznosti na koncept demokracie musí být rozsah svobody tisku chápán natolik široce, aby umožňoval určitou míru přehánění a provokace.⁵

1. Pomluva v judikatuře štrasburského soudu

Ačkoliv Soud dříve potvrdil, že samotné použití trestněprávních sankcí v případech pomluvy není *a priori* v rozporu s článkem 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních

⁴ CHALUPSKÁ, L. Uložila se otázka dekriminalizace pomluvy k zinnímu spánku? In: *Právní prostor* [online]. 23. 12. 2014 [cit. 2023-02-03]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/ulozila-se-otazka-dekriminalizace-pomluvy-k-zinnimu-spanku#note-2>>.

⁵ *Prager a Oberschlick proti Rakousku*, č. 15974/90, rozsudek Soudu ze dne 26. dubna 1995, § 38.

svobod (dále i „Úmluva“), státům je v tomto ohledu ponechán jen určitý prostor pro uvážení s možností zvolit trestní opatření jako odpověď na pomluvu.⁶ Soud proto při vyvažování střetávajících se zájmů ověřuje, zda vnitrostátní orgány zachovaly spravedlivou rovnováhu mezi ochranou svobody projevu zaručené článkem 10 a ochranou práva na pověst, kterého požívají dotčené osoby v rámci jejich soukromého života chráněného článkem 8 Úmluvy.⁷

Soud v minulosti opakovaně zdůraznil, že vnitrostátní orgány musí být v rámci trestněprávní represe zdrženlivé. Sankce zejména nesmí být určitou formou cenzury a odrazovat novináře (či další osoby) od přispívání do debat veřejného zájmu.⁸ V dřívějších sporech o ochranu osobnosti Soud při vyvažování střetávajících se zájmů opakovaně uvedl, že povaha a přísnost uložených sankcí patří mezi kritéria pro posuzování přiměřenosti zásahu do svobody projevu chráněné článkem 10 Úmluvy.⁹ Z judikatury Soudu lze vyvodit, že čím závažnější sankce, tím přísnější je následný přezkum z jeho strany.¹⁰

Soud proto v takových případech zkoumá, zda přijatá vnitrostátní opatření a uložené sankce nevedly k odrazování médií od diskuse o otázkách veřejného zájmu. Tento odrazující účinek (*chilling effect*) vyvolává právě především uložení trestní sankce.¹¹ Okolnost, že vnitrostátní orgány uložily pouze podmíněný trest odnětí svobody, který nebyl vykonán, nemění nic na tom, že taková sankce má svou povahou odrazující účinek na veřejnou debatu.¹²

Při zvažování přiměřenosti dále Soud pokládá za důležité, zda vnitrostátní soud zvolil nejméně omezující z několika možných opatření, nebo zda bylo do práv stěžovatele zasazeno co nejméně. K tomu, aby bylo opatření považováno za přiměřené a nezbytné v demokratické společnosti podle judikatury Soudu, nesmí existovat jiné prostředky k dosažení stejného cíle, které by zasahovaly do dotčeného základního práva méně výrazným způsobem. Uložení trestní sankce za prohřešek médií je proto slučitelné se svobodou projevu novinářů pouze za zcela výjimečných okolností, zejména pokud jsou vážně dotčena jiná základní práva, například v případech nenávistného projevu nebo vyzývání k násilí.¹³

1.1 Požadavky na svobodu projevu médií a odpovědnost novinářů v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva

Média podle rozsáhlé judikatury Soudu plní roli hlídacího psa demokracie, čímž přispívají k demokratickému fungování států. Média a jejich investigativní žurnalistika zaručují

⁶ *Morice proti Francii*, č. 29369/10, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 23. dubna 2015, § 125 a tam uvedené odkazy.

⁷ *Axel Springer AG proti Německu*, č. 39954/08, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 7. února 2012, § 82–95 nebo *Von Hannover proti Německu* (č. 2), č. 40660/08 a 60641/08, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 7. února 2012, § 101–113.

⁸ *Jersild proti Dánsku*, č. 15890/89, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 23. září 1994, § 35.

⁹ *Ceylan proti Turecku*, č. 23446/94, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 8. července 1999; *Skałka proti Polsku*, č. 43425/98, rozsudek ze dne 27. května 2003 § 41–42.

¹⁰ *Morice proti Francii*, cit. výše, § 127.

¹¹ *Wille proti Lichtenštejnsku*, č. 28396/95, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 22. prosince 2004, § 50; *Nikula proti Finsku*, č. 31611/96, rozsudek Soudu ze dne 21. března 2002, § 54.

¹² *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku*, č. 33348/96, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 17. prosince 2004, § 116.

¹³ *Feridun Yazar proti Turecku*, č. 42713/98, rozsudek Soudu ze dne 23. září 2004, § 27; *Sürek a Özdemir proti Turecku*, č. 23927/94 a 24277/94, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 8. července 1999, § 63.

zdravé fungování demokracie a vystavují jednání veřejných činitelů pečlivému přezkumu ze strany veřejného mínění. Podporují také zapojení občanů na rozhodovacím procesu. Tato funkce tisku nabývá významu zejména ve spojení s právem veřejnosti přijímat informace a myšlenky týkající se veřejného zájmu.¹⁴ Tisk však hraje významnou roli i mimo politický proces, neboť pomáhá formovat informované veřejné mínění a stimuluje veřejnou debatu o otázkách veřejného zájmu.¹⁵ Vzhledem k úzké návaznosti na koncept demokracie je však rozsah svobody médií třeba chápat natolik široce, aby umožňoval určitou míru přehánění a provokace.¹⁶

Ani novináři či média však nesmí překročit určité hranice, zvláště týkající se ochrany pověsti a práv jiných. Jejich úlohou je šířit – způsobem slučitelným s jejich povinnostmi a odpovědností – informace a myšlenky o všech věcech veřejného zájmu i dalších tématech obecného zájmu.¹⁷ Tisk má úkol šířit takové informace a myšlenky a veřejnost má také právo je dostávat. Článek 10 chrání nejen podstatu sdělených myšlenek a informací, ale také formu, ve které jsou předávány. Novinářská svoboda umožňuje uchýlit se k určitému stupni nadsázky či provokace.¹⁸

Svoboda projevu dle Úmluvy tedy chrání právo novinářů na šíření informací o věcech veřejného zájmu za předpokladu, že jednají v dobré víře a na přesném skutkovém základě, tedy na poskytování „spolehlivých a přesných“ informací v souladu s novinářskou etikou. Podle znění čl. 10 odst. 2 Úmluvy svoboda projevu zahrnuje „povinnosti a odpovědnost“, což se vztahuje také na média, a to i ve vztahu k záležitostem vážného veřejného zájmu. Tyto povinnosti a odpovědnost nabývají na významu zvláště tehdy, vyvstane-li otázka možného útoku na pověst jmenované osoby a porušení „práv jiných“.¹⁹

Podle ustálené judikatury Soudu je při hodnocení naléhavosti společenské potřeby, která může ospravedlnit zásah do svobody projevu, nutné rozlišovat mezi fakty (skutkovými tvrzeními) a hodnotícími soudy. Zatímco skutečnosti lze dokázat, přesnost hodnotících soudů demonstrovat nelze,²⁰ byť i hodnocení musí vycházet z pravdivého skutkového základu. Jedná-li se o tvrzení týkající se chování třetí osoby, může být obtížné rozlišit mezi skutkovými tvrzeními a hodnotícími soudy. To však nevylučuje, že i hodnotící soud se může ukázat jako nepřiměřený, pokud se neopírá o žádný skutkový základ.²¹

Novinář před zveřejněním nepravdivého skutkového tvrzení musí být v dobré víře a v souladu s běžnou povinností novinářů musí řádně ověřit tvrzené skutečnosti. Přitom platí, že čím je tvrzení závažnější, tím jasnější musí být jeho skutkový základ. Této povinnosti může být zbaven pouze tehdy, pokud tu jsou pro takový postup zvláštní důvody. Otázka, zda takové důvody existují, závisí zejména na povaze a závažnosti předmětné pomluvy a na rozsahu, v jakém by noviny mohly rozumně považovat své zdroje za spolehlivé

¹⁴ *Goodwin proti Spojenému království*, č. 17488/90, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 27. března 1996; *Bladet Tromsø a Stensaas proti Norsku*, č. 21980/93, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 20. května 1999, § 65.

¹⁵ *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku*, cit. výše, § 96.

¹⁶ *Radio France a ostatní proti Francii*, č. 53984/00, rozsudek Soudu ze dne 30. března 2004, § 37.

¹⁷ *De Haes a Gijssels proti Belgii*, č. 19983/92, rozsudek Soudu ze dne 24. února 1997; *Thoma proti Lucembursku*, č. 38432/97, rozsudek ze dne 29. března 2001; *Novaya Gazeta a Borodyanskiy proti Rusku*, č. 14087/08, rozsudek Soudu ze dne 28. března 2013.

¹⁸ *Gazeta Ukraina-Tsentr proti Ukrajině*, č. 16695/04, rozsudek Soudu ze dne 15. července 2010, § 46.

¹⁹ *Mediengruppe Österreich GmbH proti Rakousku*, č. 37713/18, rozsudek Soudu ze dne 26. dubna 2022.

²⁰ *De Haes a Gijssels proti Belgii*, cit. výše.

²¹ *Jerusalem proti Rakousku*, č. 26958/95, rozsudek Soudu ze dne 27. února 2001.

s ohledem na vznesená obvinění²² stejně jako na to, zda sdělovací prostředky před zveřejněním podnikly v přiměřené míře vlastní šetření, zda prezentovaly událost přiměřeně vyváženým způsobem a zda daly osobám, o jejichž čest se jednalo, příležitost se bránit.²³

Ve věci *Thorgeir Thorgeirson proti Islandu* Soud shledal, že některé skutkové prvky obsažené v dotčených člancích na téma policejní brutality sestávaly v podstatě z odkazů na „příběhy“ nebo „fámy“ od jiných osob než stěžovatele (v daném případě novináře). Články se však podle Soudu týkaly záležitosti závažného veřejného zájmu a nebylo prokázáno, že by příběh byl zcela nepravdivý a pouze vymyšlený. Podle Soudu tedy neměl být novinář povinen předložit důkaz o skutkovém základu svých tvrzení, protože v podstatě informoval o tom, co říkali o policejní brutalitě ostatní. Pokud by byl novinář povinen prokázat pravdivost svých prohlášení v takovém případě, byl by podle názoru Soudu postaven před nepřiměřený, ne-li nemožný úkol.²⁴

Ve věci *Rumyana Ivanova proti Bulharsku*²⁵ Soud neshledal porušení článku 10 Úmluvy a uložení trestní sankce za rozporné v situaci, kdy stěžovatelka (novinářka) dostatečně neověřila namítaná skutková tvrzení vůči politikovi před jejich zveřejněním a v rozporu s nejlepší novinářskou praxí nekonzultovala důvěryhodné zdroje. Soud potvrdil, že samotné použití trestněprávních sankcí v případech pomluvy není *a priori* v rozporu s článkem 10 Úmluvy. Státům je v tomto ohledu ponechán prostor pro uvážení, který dává smluvním státům možnost zvolit trestní opatření jako odpověď na pomluvu a nelze jej jako takový považovat za nepřiměřený sledovanému cíli.²⁶

1.2 K vyvažování střetávajících se zájmů

Při výkonu své kontrolní pravomoci Soud nemá nahrazovat vnitrostátní soudy. Jeho úkolem je posoudit z pohledu článku 10 Úmluvy rozhodnutí, která soudy vydaly v rámci své pravomoci.²⁷ To však neznamená, že by se Soud omezoval na zjišťování, zda žalovaný stát použil svou pravomoc v dobré víře, pečlivě a přiměřeně. Soud musí vždy posoudit konkrétní zásah ve světle případu jako celku, včetně vyjádření, která jsou stěžovateli vytýkána, a kontextu, ve kterém je učinil.²⁸

Soud musí také ověřit, zda vnitrostátní orgány zachovaly spravedlivou rovnováhu mezi ochranou svobody projevu zaručenou článkem 10 a ochranou práva na pověst, kterého požívají dotčené osoby v rámci svého soukromého života chráněného článkem 8 Úmluvy.²⁹ Toto ustanovení si může žádat přijetí pozitivních opatření ze strany státu schopných zaručit účinné respektování soukromého života i ve vztazích mezi jednotlivci.³⁰

²² *McVicar proti Spojenému království*, č. 46311/99, rozsudek Soudu ze dne 7. května 2002, § 84; *Bladet Tromsø a Stensaas proti Norsku*, cit. výše, § 66.

²³ *Effecten Spiegel AG proti Německu*, č. 38059/07, rozhodnutí Soudu ze dne 4. května 2010.

²⁴ *Thorgeir Thorgeirson proti Islandu*, č. 13778/88, rozsudek Soudu ze dne 25. června 1992, § 65; obdobně *Dyuldin a Kislov proti Rusku*, č. 25968/02, rozsudek Soudu ze dne 31. července 2007, § 35.

²⁵ *Rumyana Ivanova proti Bulharsku*, č. 36207/03, rozsudek Soudu ze dne 14. února 2008, § 62 a 68.

²⁶ *Radio France a ostatní proti Francii*, cit. výše, § 40; *Lindon, Otchakovsky-Laurens a July proti Francii*, č. 21279/02 a 36448/02, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 22. října 2007, § 59.

²⁷ *Fressoz a Roire proti Francii*, č. 29183/95, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 21. ledna 1999.

²⁸ *News Verlags GmbH & Co. KG proti Rakousku*, č. 31457/96, rozsudek Soudu ze dne 11. ledna 2000.

²⁹ *Chauvy a ostatní proti Francii*, č. 64915/01, rozsudek Soudu ze dne 29. června 2004.

³⁰ *Von Hannover proti Německu*, č. 59320/00, rozsudek Soudu ze dne 24. června 2004, § 57.

Soud proto v případech střetávajících se dotčených práv, zde práva na dobrou pověst vůči právu na svobodu projevu, vyvažuje zájmy jako dopad, následky, celkový význam, zahrnuté osoby, předcházející chování, uložená sankce a její přiměřenost i další relevantní kritéria pro každý posuzovaný případ.³¹ Na kritéria spojená s uložením trestní sankce za pomluvu se zaměřují následující dvě části této kapitoly.

1.3 K povaze a přiměřenosti uložené sankce

Soud v dřívějších sporech o ochranu osobnosti opakovaně uvedl, že povaha a přísnost uložených sankcí patří mezi kritéria pro posuzování přiměřenosti zásahu do svobody projevu chráněné článkem 10 Úmluvy.³² Uložení trestní sankce za pomluvu není *a priori* automaticky v rozporu s tímto článkem.³³ Z judikatury Soudu lze však vyvodit, že čím závažnější sankce, tím přísnější je následný přezkum z jeho strany.

Ačkoliv jsou tedy vnitrostátní orgány vzhledem ke svému přímému a nepřetržitému kontaktu se situací ve svých zemích v zásadě lépe vybaveny k posouzení nezbytnosti určitého omezení nebo trestu pro naplnění sledovaných legitimních cílů, Soud opakovaně uvedl, že vnitrostátní orgány musí být při užití trestněprávní represe zdrženlivé.³⁴ Sankce nesmí být určitou formou cenzury a odrazovat novináře (či obdobné skupiny osob) od přispívání do debat veřejného zájmu.³⁵

Soud proto zkoumá, zda přijatá opatření a uložené sankce nevedly k takovému odrazování,³⁶ přičemž odrazující účinek vyvolává především uložení trestní sankce.³⁷ Aby bylo opatření považováno za přiměřené a nezbytné v demokratické společnosti podle judikatury Soudu, nesmí existovat jiné prostředky k dosažení stejného cíle, které by zasahovaly do dotčeného základního práva méně výrazným způsobem.³⁸

Při zvažování přiměřenosti tak Soud pokládá za důležité, že vnitrostátní soud zvolil nejméně omezující z několika možných opatření³⁹ nebo že bylo do práv stěžovatele zasaženo co nejméně.⁴⁰ Podle Soudu uložení trestní sankce jako reakce na pomluvu *per se* tedy nemusí být považováno za nepřiměřené sledovanému účelu.⁴¹ Uložení takového trestu za prohřešek v tisku je nicméně slučitelný se svobodou projevu novinářů pouze za výjimečných okolností, zejména pokud jsou dotčena jiná základní práva, např. v případě nenávislného projevu nebo vyzývání k násilí.⁴²

³¹ BARENDT, E. *Freedom of Speech*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

³² *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku*, cit. výše, § 111; *Ceylan proti Turecku*, cit. výše.

³³ *Lešnik proti Slovensku*, č. 35640/97, rozsudek Soudu ze dne 11. března 2003.

³⁴ *Morice proti Francii*, cit. výše, § 176.

³⁵ *Sellami proti Francii*, č. 61470/15, rozsudek Soudu ze dne 17. prosince 2020, § 64; *Bédat proti Švýcarsku*, č. 56925/08, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 29. března 2016, § 81.

³⁶ *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku*, cit. výše, § 111 in fine; *Jersild proti Dánsku*, cit. výše, § 35.

³⁷ *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku*, cit. výše, § 114; *Wille proti Lichtenštejnsku*, cit. výše, § 50; *Nikula proti Finsku*, cit. výše, § 54; *Goodwin proti Spojenému království*, cit. výše, § 39.

³⁸ *Glor proti Švýcarsku*, č. 13444/04, rozsudek Soudu ze dne 30. dubna 2009, § 94.

³⁹ *Axel Springer SE a RTL Television GmbH proti Německu*, č. 51405/12, rozsudek Soudu ze dne 21. září 2017, § 56; *Perinçek proti Švýcarsku*, cit. výše, § 273; *Tagiyev a Huseynov proti Ázerbájdžánu*, č. 13274/08, rozsudek Soudu ze dne 5. prosince 2019, § 49.

⁴⁰ *Mouvement raélien suisse proti Švýcarsku*, č. 16354/06, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 13. července 2012, § 75.

⁴¹ *Lindon, Otchakovsky-Laurens a July proti Francii*, cit. výše, § 59; *Radio France a ostatní proti Francii*, cit. výše, § 40; *Rumyana Ivanova proti Bulharsku*, cit. výše, § 68.

⁴² *Srov. Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku*, cit. výše, § 115; *Długołęcki proti Polsku*, č. 23806/03, rozsudek Soudu ze dne 24. února 2009, § 47.

I když Soud tedy – s popsány výhradami a omezeními – v některých případech akceptuje trestní odpověď na pomluvu, dominantní postavení státních institucí podle něj vyžaduje, aby orgány projevíly zdrženlivost při uchylování se k trestnímu řízení a trestním sankcím.⁴³ Okolnost, že vnitrostátní orgány uložily pouze podmíněný trest odnětí svobody, který nebyl vykonán, nemění nic na tom, že taková sankce má svou povahou odrazující účinek na veřejnou debatu.⁴⁴

Soud také ve svých rozsudcích odkazuje na rezoluci Parlamentního shromáždění č. 1577 směřující k dekriminalizaci pomluvy,⁴⁵ na rezoluci Parlamentního shromáždění č. 2035 k ochraně bezpečnosti novinářů a svobody médií v Evropě⁴⁶ a na navazující rezoluci č. 2141 týkající se útoků na novináře a mediální svobody v Evropě.⁴⁷ Rada Evropy, potažmo také Soud tedy doporučují, aby členské státy trest odnětí svobody za pomluvu zrušily úplně,⁴⁸ což některé státy již učinily.

Ve věci *Mătăşaru proti Moldavsku* vnitrostátní soudy stěžovatele shledaly vinným z výtržnictví kvůli skutečnosti, že během svého protestu před budovou nejvyššího státního zástupce vystavoval na veřejnosti sochy obscénní povahy,⁴⁹ čímž vyobrazené politiky a státní zástupce urazil a zasáhl do jejich práva na důstojnost. Soud shledal, že uložení dvouletého trestu odnětí svobody, podmíněně odloženého na tři roky, bylo zjevně nepřiměřené sledovaným cílům.

Ve věci *Amorim Giestas a Jesus Costa Bordalo proti Portugalsku* Soud shledal, že trestní odsouzení stěžovatelů, dvou novinářů, za uveřejněnou kritiku veřejného nakládání s majetkem, spolu s nařízením k zaplacení vysokých pokut a náhrady škody, byly taktéž zjevně nepřiměřené. Soud zdůraznil, že občanský zákoník stanovil zvláštní opravný prostředek v oblasti ochrany cti a dobré pověsti.⁵⁰

Obdobně ve věci *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku* Soud uzavřel, že odsouzení dvou novinářů za uveřejnění informací týkajících se správy veřejných fondů k sedmi měsícům svobody a dalším vedlejšími trestům zahrnujícím občanská práva, jako bylo například volební právo, právo působit ve veřejné správě, jakož i zákaz vykonávat povolání novináře po dobu jednoho roku od ukončení výkonu trestu, bylo nepřiměřené.

Ve věci *Fatullayev proti Ázerbájdžánu* Soud uzavřel, že trestní odsouzení novináře za zveřejnění a šíření dvou článků týkajících se důležitých otázek veřejného zájmu ke dvěma trestům odnětí svobody v celkové výši osmi a půl let odnětí svobody bylo nepřiměřené.

⁴³ *Morice proti Francii*, cit. výše § 176; *Öztürk proti Turecku*, č. 22479/93, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 28. září 1999, § 66.

⁴⁴ *Mariapori proti Finsku*, č. 37751/07, rozsudek Soudu ze dne 6. července 2010, § 68; *Mor proti Francii*, č. 28198/09, rozsudek Soudu ze dne 15. prosince 2011, § 61; *Belpietro proti Itálii*, č. 43612/10, rozsudek Soudu ze dne 24. září 2013; *Mika proti Řecku*, č. 10347/10, rozsudek Soudu ze dne 19. prosince 2013.

⁴⁵ *Resolution Towards decriminalisation of difamation*, rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy ze dne 4. října 2007.

⁴⁶ *Resolution on the Protection of the safety of journalists and of media freedom in Europe*, rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy ze dne 29. ledna 2015.

⁴⁷ *Resolution on Attacks against journalists and media freedom in Europe*, rezoluce Parlamentního shromáždění Rady Evropy ze dne 24. ledna 2017.

⁴⁸ *Niskasaari a ostatní proti Finsku*, č. 37520/07, rozsudek ze dne 6. července 2010, § 77 *in fine*.

⁴⁹ Konkrétně se jednalo o dřevěný dvoumetrový vztyčený penis a velkou vulvu s připojenými obrázky politika a vrcholných státních zástupců.

⁵⁰ *Mătăşaru proti Moldavsku*, č. 69714/16 a 71685/16, rozsudek Soudu ze dne 15. ledna 2019, § 36.

V neposlední řadě také ve věci *Sallusti proti Itálii* Soud shledal, že trestní odsouzení šéfredaktora k trestu odnětí svobody v délce 14 měsíců za publikaci článku s nepravdivými informacemi týkajícími se donucení třináctileté dívky podstoupit potrat nebylo nezbytné v demokratické společnosti. Jakkoliv bylo podle Soudu sdělení lživých informací závažné a citelně se dotklo dívky i ostatních zapojených osob, trestní sankce byla zjevně nepřiměřená sledovanému cíli. Soud nicméně ocenil nedávné kroky Itálie, která omezila možnost užití trestních sankcí za pomluvu.

Existují ale také případy, kdy Soud uložení trestní sankce za pomluvu aproboval. Ve věci *Fleury proti Francii* Soud potvrdil uložení trestní sankce politikovi, který rozšířil vůči starostovi města a svému politickému konkurentovi pomlouvačná tvrzení, která neměla žádnou oporu ve skutečnosti. Jakkoliv tedy leták s tvrzením zahrnoval otázku veřejného zájmu a směřoval vůči politikovi, který musí snést vyšší míru kritiky než běžný občan, ani on nemusí snášet závažná nepravdivá obvinění. Soudu proto nevadil ani uložený vysoký trest v podobě trestní pokuty ve výši 4 000 EUR, nákladů řízení 2 000 EUR, další trestní sankce ve výši 800 EUR a nákladů řízení v odvolání ve výši 1 000 EUR. Za těchto okolností však nebyly podle Soudu odsouzení ani – poměrně významný – trest nepřiměřené legitimnímu cíli ochrany pověsti jiných a důvody vedoucí k tomuto uložení trestu Soud shledal za relevantní a dostatečné.⁵¹

V rozsudku *Pedersen a Baadsgaard proti Dánsku*⁵² pak Soud uznal, že existovala „naléhavá společenská potřeba“ podniknout kroky ve vztahu k vážným obviněním týkajícím se policejního vyšetřování ze strany novinářů, kteří se je nepokusili dokázat. Proto neshledal trestní sankci novinářů za přemrštěnou nebo vedoucí k odrazujícímu účinku na výkon svobody sdělovacích prostředků.

1.4 Presumpce nevinny a dotčená osoba

Soud v minulosti potvrdil, že státní zaměstnanci musí snést vyšší míru kritiky než běžní občané, i tato kritika má však své limity. Nejvyšší míru tolerance musí vykazovat zejména politici a představitelé ve vrcholných funkcích.⁵³ Kritika zaměstnanců státu a jejich činů by přitom neměla být otevřena stejně vysoké úrovni míry kritiky jako právě u vrcholných politiků.⁵⁴ Soud nadto zohledňuje konkrétní kontext a okolnosti, kdy například ve věci *Pretorian proti Rumunsku*⁵⁵ vzal v potaz, že poškozený – politik – nezavdal žádnou příčinu k provokaci ze strany stěžovatele (novináře), který jej ve člancích osočil a urážel.

V neposlední řadě se může stát, že výkon práva na svobodu projevu zasáhne do jiných práv zaručených Úmluvou a jejími protokoly, ať již do zmíněného článku 8 Úmluvy či dalších chráněných práv. V takových případech Soud zkoumá, zda vnitrostátní orgány dosáhly náležité rovnováhy mezi ochranou práva na svobodu projevu a dalších práv nebo hodnot zaručených Úmluvou.⁵⁶ Případy mohou přitom obsahovat i citlivou oblast infor-

⁵¹ *Fleury proti Francii*, č. 29784/06, rozsudek Soudu ze dne 11. května 2010, § 52 a 53.

⁵² *Pedersen a Baadsgaard proti Dánsku*, č. 49017/99, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 17. prosince 2004, § 92–94.

⁵³ *Mamère proti Francii*, č. 12697/03, rozsudek Soudu ze dne 7. listopadu 2006, § 27.

⁵⁴ *Janowski proti Polsku*, č. 25716/94, rozsudek velkého senátu Soudu ze dne 21. ledna 1999, § 33; *Nikula proti Finsku*, cit. výše, § 48.

⁵⁵ *Pretorian proti Rumunsku*, č. 45014/16, rozsudek Soudu ze dne 24. května 2022, § 78.

⁵⁶ *Perinçek proti Švýcarsku*, cit. výše, § 274.

mování o probíhajících trestních řízeních ze strany státních orgánů, která se mohou dotýkat vyšetřovaných osob a zahrnovat jejich práva chráněná čl. 6 odst. 2 Úmluvy zahrnující také presumpci nevinu.⁵⁷ Soud přitom ve své judikatuře opakovaně varoval před obviňujícími mediálními sděleními vůči obviněným nebo obžalovaným, jelikož mohou ovlivnit veřejné mínění i soudní řízení.⁵⁸

1.5 Vokáč proti České republice: tuzemský trestný čin pomluvy ve Štrasburku

1.5.1 Skutkové okolnosti případu

Jediným nedávným českým případem, který se ocitnul před Soudem pro pomluvu, je věc jihlavského novináře *Vokáč proti České republice*.⁵⁹ Novinář v rozhodné době pracoval pro místní redakci MF Dnes. Dne 11. října 2012 redakce v elektronickém deníku iDNES.cz zveřejnila jeho autorský článek s titulkem „Opilí policisté při večírku na chatě rasově napadli souseda“. V článku redaktor výslovně uvedl: „Podle informací MF DNES měl být mezi útočníky i vedoucí jihlavského územního odboru P. P.“ (jméno zde záměrně anonymizováno, v původní verzi uvedeno plné jméno). Dále článek obsahoval i informaci ve znění: „Jak MF Dnes zjistila, mezi útočníky měli být i vysocí postavení policisté územního odboru včetně jejich vedoucího P. P.“

Tento vedoucí, policejní plukovník s iniciálami P. P., se na redakci obrátil ihned poté, co se o článku dozvěděl. V zaměstnání, rodině i známým, kteří ho zastavovali na ulici, musel obratem vysvětlovat, že tvrzení článku o jeho účasti na napadení souseda není pravdivé. Poté kontaktoval redakci MF Dnes, kde žádal o vysvětlení a stažení článku z internetových stránek. Redakce článek později změnila tak, že plukovník nebyl v článku jmenován a text pouze zmiňoval, že mezi hosty akce měli být i vysocí představitelé jihlavského územního odboru policie. Ze strany redakce nikdy nedošlo k bližšímu vysvětlení nebo omluvě, a to ani poté, co vyšetřování události Generální inspekcí bezpečnostních sborů („GIBS“) i trestní řízení u okresního soudu uzavřely, že plukovník P. P. nebyl jedním z útočníků při předmětné události. Z rozhodnutí soudu nevyplývalo, že by se na události jakkoli podílel. Za tvrzené jednání byl naopak stíhán jiný policista.

Samotný novinář se hájil tím, že informaci o jméně plukovníka i další podrobnosti čerpal z jiných médií, konkrétně deníku Blesk a TV Nova. Dále tvrdil, že kontaktoval mluvčí GIBS, která mu potvrdila, že předmětnou událost prošetřují a že se akce zúčastnil i nejmenovaný plukovník. V obhajobě novinář uvedl, že volal i dalšímu zaměstnanci GIBS který mu měl potvrdit i přítomnost konkrétní osoby na místě činu. Jméno tohoto zaměstnance GIBS, ani existenci hovoru s ním ovšem novinář neprokázal.

Okresní soud novináře nakonec odsoudil za přečin pomluvy podle § 184 odst. 1 a 2 trestního zákoníku k trestu odnětí svobody v délce trvání deseti měsíců, přičemž výkon podmíněně odložil na zkušební dobu dvaceti čtyř měsíců. Poškozeného plukovníka P. P. soud

⁵⁷ *Bladet Tromsø a Stensaas proti Norsku*, cit. výše, § 65; *Axel Springer SE a RTL Television GmbH proti Německu*, cit. výše, § 40–42; *Eerikäinen a ostatní proti Finsku*, č. 3514/02, rozsudek Soudu ze dne 10. února 2009, § 60.

⁵⁸ *Khuzhin a ostatní proti Rusku*, č. 13470/02, rozsudek Soudu ze dne 23. října 2008, § 93.

⁵⁹ *Vokáč proti České republice*, č. 79225/16, stížnost vyškrtuta ze seznamu stížností Soudem dne 16. června 2022, dostupná z: <<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-218495>>.

s nárokem na náhradu škody a nemajetkovou újmu odkázal na občanskoprávní řízení. Rozhodnutí okresního soudu potvrdily všechny následné soudní instance včetně Ústavního soudu.⁶⁰ Ústavní soud ve svém odmítavém usnesení uvedl, že právo na svobodu projevu sice umožňuje každému vyjadřovat své názory, ale „nelze jej bez dalšího automaticky spojovat s možností psát nepravdivé informace, jejichž zveřejnění může poškodit jiného“.

1.5.2 Hodnocení českého případu štrasburskou optikou

Vydeme-li z výše uvedených požadavků vyplývajících z judikatury soudu na odpovědnou práci novináře, český případ *Vokáč* vede k zamyšlení přinejmenším nad několika spornými otázkami.

Novinář se především obhajoval tím, že spornou informaci převzal z jiných médií, proto za pravdivost informací nenese odpovědnost. Zde je vhodné jednak přihlédnout k povaze zmiňovaných médií, která byla spíše bulvární povahy a která mohla být bez dalšího považována za spolehlivý zdroj informací pouze s velkým otazníkem a mírou opatrnosti, kterou si žádá „novinářská odpovědnost“ (srov. s věcí *Rumyana Ivanova proti Bulharsku* popsanou výše). Opačný výklad by mohl otevřít možnost nekritického replikování závažných či nepravdivých informací napříč jednotlivými médii bez nutnosti jakéhokoliv ověřování tvrzených skutečností. Soud přitom ochranu poskytovanou novinářům v souvislosti s podáváním zpráv o záležitostech veřejného zájmu podmiňuje tím, že jednají v dobré víře, na pravdivém skutkovém základě a podávají spolehlivé a přesné informace v souladu s etickými pravidly žurnalistiky.⁶¹

Novinář získání sporné informace a její ověření přitom neprokázal ani ze zmiňovaných mediálních zdrojů, ani ze zdrojů ostatních. Jeho telefonický kontakt s mluvčí GIBS totiž nijak nepotvrdil informaci, že by konkrétní plukovník P. P. měl spáchat předmětný trestný čin, že by se na rvačce podílel nebo do ní byl vůbec jakkoliv zapojen. Novinář tedy prokazatelně a důvěryhodně nedoložil další zdroj, z něhož čerpal informace pro uvedená skutková tvrzení v předmětném článku. Nepředložil například ani informace, že by se snažil získat výpovědi svědků přímo z místa události, od sousedů či kolemjdoucích. Nesnažil se informace ověřit ani od samotných účastníků předmětné akce a prostor k vyjádření nedal ani samotnému plukovníku P. P., což neodpovídá požadavkům štrasburského soudu na odpovědnou žurnalistiku.⁶²

Lze v takové situaci za nepravdivé tvrzení publikované v médiích uložit trestní sankci? Nebo je třeba vnímat postup novináře jen jako nedostatečný z pohledu nároků kladených na odpovědnou a eticky vykonávanou žurnalistiku? Zásadním prvkem pro posouzení je uložení trestní sankce za pomluvu dle § 184 trestního zákoníku. Jak totiž vyplývá z výše uvedené štrasburské judikatury i judikatury Ústavního soudu, uložení trestní sankce novináři je výjimečným opatřením využitelným pouze jako prostředek *ultima ratio*, které nadto musí být ze strany státu náležitě vysvětleno. Příklad se tak podobá jiným štrasburským věcem, v nichž při zvažování povahy a závažnosti sankce vnitrostátní soudy nezhlednily všechny střetávající se zájmy včetně skutečnosti, že se u dotčené osoby jednalo

⁶⁰ Usnesení Ústavního soudu ze dne 14. června 2016, sp. zn. IV. ÚS 3148/15.

⁶¹ *Bédat proti Švýcarsku*, cit. výše, § 58.

⁶² *Rumyana Ivanova proti Bulharsku*, cit. výše.

o veřejně činnou osobu.⁶³ Nadto chyběl větší důraz na možnost uložení mírnějších sankcí, zvláště v civilním řízení.

Zároveň je však třeba nedávat případ do jednoho pytle se štrasburskými věcmi, v nichž novináři nevycházeli z pouhých domněnek, ale svá kritická tvrzení opírali o důvěryhodné zdroje, a nejednalo se tak o tvrzení lživá. Takovým případem byla věc *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku*, kde Soud shledal, že trestní odsouzení novinářů bylo nepřiměřené, protože novináři vycházeli ze sice ještě nezveřejněné, ale existující auditorické zprávy. Novináři přitom upozornili na důležité informace veřejného zájmu o nesrovnalostech při uzavírání smlouvy mezi magistrátem a soukromou společností, které následně potvrdil i tamní kontrolní úřad.⁶⁴ Tvrzení novinářů se tedy opírala o zřejmý pravdivostní základ.

Obdobně ve věci *Amorim Giestas a Jesus Costa Bordalo proti Portugalsku* novináři nejprve provedli rozsáhlý průzkum k tématu, než kritické informace vůči vedení obce uveřejnili. V daném případě nadto i vnitrostátní soudy uznaly, že jejich tvrzení byla částečně založená na pravdě.⁶⁵

V případě *Vokáč* však o odpovědné či investigativní žurnalistice ve smyslu judikatury Soudu mluvit nelze. Stěžovatel neprovedl žádnou skutečnou investigativní práci k tématu, jak tomu bylo ve výše uvedených rozsudcích. Zatímco úkolem investigativních novinářů je informovat a upozornit veřejnost na nežádoucí jevy ve společnosti, není v souladu s nároky na jejich práci a etiku, aby uveřejňovali neověřené a nepotvrzené domněnky, fabulace či smyšlená tvrzení. Nezdá se přitom z okolností případu, že by plukovník P. P. svým předchozím chováním takovou reakci vyprovokoval nebo k ní jinak přispěl.

Jak tedy hodnotit situaci, kdy byl novinář ve vnitrostátním řízení odsouzen v trestním řízení, zatímco před Soudem věc dopadla smírným urovnáním? Na jednu stranu je pochopitelné, že se stát snažil reagovat na zjevně lživé tvrzení šířené online sdělovacími prostředky – byť v dané době nerozšířené natolik jako dnes – a ochranu proti mediálnímu zveřejňování a šíření zjevně nepravdivých informací mu nelze vyčítat.⁶⁶ Nadto nelze daný případ hodnotit jako příklad odpovědné a eticky vykonávané žurnalistiky.

Na stranu druhou však nelze pominout povahu a závažnost uložené sankce, která byla v konkrétním případě uložena, aniž by dostatečně zohledňovala další zmíněná kritéria judikatury štrasburského soudu. Jde například o kontext věci, že článek byl publikován pouze v regionální mutaci online celostátního média a neměl celostátní dopad. Redakce znění online článku do druhého dne upravila a konkrétní jméno vymazala. Nadto se tvrzení týkalo veřejně činné osoby – policejního plukovníka –, který sice nemusí snést tak vysokou míru kritiky jako vrcholní politici, stále však patří k osobám s nutností vyšší míry tolerance vůči mediálně pronášeným tvrzením.⁶⁷ Ačkoliv policejní plukovník namítal, že pomlouvačná tvrzení článku mohla negativně ovlivnit jeho kariéru nebo soukromý život, z informací vnitrostátních soudů se nezdálo, že by tomu tak skutečně bylo, ani že by to jakékoliv další informace naznačovaly.

⁶³ Srov. *Mătăsaru proti Moldavsku*, cit. výše.

⁶⁴ *Cumpănă a Mazăre proti Rumunsku*, cit. výše, § 23–24.

⁶⁵ *Amorim Giestas a Jesus Costa Bordalo proti Portugalsku*, č. 37840/10, rozsudek Soudu ze dne 3. dubna 2014, § 12 a 13.

⁶⁶ Srov. *Fleury proti Francii*, cit. výše; *Pedersen a Baadsgaard proti Dánsku*, cit. výše.

⁶⁷ K postavení policistů jako veřejně činných osob viz *Savva Terentyev proti Rusku*, č. 10692/09, rozsudek Soudu ze dne 28. srpna 2018, § 57, 67–69.

2. Právní úprava a praxe v České republice: zachovat *status quo*, nebo čas na změny?

Český právní řád se pomlouvačným chováním zabývá v ustanoveních občanského, správního i trestního práva. Osobnostní práva upravuje § 81 a násl. z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále „občanský zákoník“). Podle jeho § 82 odst. 1 člověk, jehož osobnost byla dotčena, má právo domáhat se toho, aby bylo od neoprávněného zásahu upuštěno nebo aby byl odstraněn jeho následek. Ochrana osobnosti podle občanského zákoníku se vztahuje ke všem rovinám cti a vážnosti člověka, včetně osobní, profesní, občanské a dalších. Zásah mohou způsobit různé druhy jednání, spočívající v konání i nekonání či opomenutí, ve slovním projevu či neverbálním útoku (například zveřejnění fotografie člověka), včetně zveřejnění znevažující informace. Judikatura nevyžaduje, aby napadená osoba byla v urážlivém projevu uvedena jmenovitě. Stačí, je-li označena tak, že lze stanovit totožnost uraženého.⁶⁸

Zákon o některých přestupcích pomluvu řadí pod přestupky proti občanskému soužití,⁶⁹ přičemž ublížení na cti se osoba dopustí tím, že jiného zesměšní nebo ho jiným způsobem hrubě urazí. Postihnout lze za takové jednání nejen fyzickou, ale i právníckou osobu. Zároveň došlo v nedávných letech k přeformulování stávajícího znění tak, aby nebylo nutné projednávat bagatelní výroky či jednání, která nedosahují potřebné míry společenské škodlivosti. Pojmovým znakem přestupku je, že se jedná o výrok urážlivý nebo zesměšňující a povědomost pachatele o tom, že se v dané situaci a v dané skupině obyvatel jedná o výrok hanlivý. Musí přitom jít o výrok, který překračuje svou intenzitou pouhou nevhodnost, výrok dehonestující a hrubě urážlivý z objektivního hlediska, který lze dle obecného názoru a přesvědčení označit za společensky škodlivější než výrok nevhodný.⁷⁰ Formy útoků mohou mít různou formu, pachatel však musí jiného zesměšnit nebo jiným způsobem hrubě urazit.⁷¹ Postačí přitom, na rozdíl od trestní úpravy, zavinění ve formě (vědomé) nedbalosti. Za tento přestupek lze uložit pokutu 10 tisíc korun, respektive 15 tisíc korun v případě opakovaného spáchání, nebo omezující opatření, tedy například povinnost zdržet se styku s určitou osobou nebo zákaz návštěvy určitých míst.⁷²

Kombinace obou výše uvedených postihů je přitom možná: postih za přestupek proti občanskému soužití nevylučuje uplatnění práva na ochranu osobnosti v souladu s § 81 odst. 2 občanského zákoníku. Třetím možným postihem je pak užití § 184 odst. 1 trestního zákoníku – trestného činu pomluvy. „*Kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobily značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit mu jinou vážnou újmu, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok.*“ Kvalifikovanou skutkovou podstatu trestného činu pomluvy stanoví ve druhém odstavci: „*Odnětím svobody až na dvě léta nebo zákazem činnosti bude*

⁶⁸ LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 2. vydání. 2022.

⁶⁹ Dle § 7 zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.

⁷⁰ Z důvodové zprávy k novelizaci zákona. Cit. dle: VETEŠNÍK, P. *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Zákon o některých přestupcích*. 2. vydání. 2020, s. 962–980.

⁷¹ Výrazem, u kterého Nejvyšší správní soud neměl pochybnosti o tom, že může fyzickou osobu v konkrétním případě urazit, byl výraz „čurák“ (NSS 4 As 33/2004). Přestupku se naopak nedopustila profesorka na střední škole použitím výroku „primitivní“, který byl přiměřený dané situaci (NSS 10 As 49/2015). Cit. dle: VETEŠNÍK, P. *Zákon o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich. Zákon o některých přestupcích*, s. 962–980.

⁷² Celý výčet viz § 52 zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, zákon č. 250/2016 Sb.

*pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.*⁷³

Aby však bylo možné prokázat naplnění všech znaků skutkové podstaty pomluvy, je třeba dané osobě prokázat úmysl. K trestnímu postihu stačí srozumění pachatele s tím, že údaj, který o jiném člověku sděluje, je nepravdivý, a že může značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů.⁷³ To se může ukázat jako obzvláště náročné v případech, kdy novinář zahrne do svého článku údaj, o kterém tvrdí, že o jeho nepravdivosti nevěděl a odvolává se na další zdroje, které využil v dobré víře (srov. *Vokáč proti České republice* výše). V takovém případě by se sice jednalo o zveřejnění informace nepravdivé, nesprávné či zavádějící, přesto by orgány činné v trestním řízení mohly dovést nejspíše pouze nedbalost vědomou či nevědomou, jelikož z pouhé lhostejnosti nelze prokazatelně dovést srozumění pachatele s možným trestně relevantním následkem jednání, tj. úmysl nepřímý.⁷⁴ Náročnost trestního procesu v případech pomluvy potvrzují i neformální rozhovory s několika českými novináři, na něž bylo v minulosti trestní oznámení podáno a v naprosté většině případů brzy odloženo.⁷⁵ Existují samozřejmě ale i výjimky, kdy se čeští novináři v trestním řízení dostali až před soud.⁷⁶

Statistické údaje za roky 2016–2022 udávají, že celkem bylo za trestný čin pomluvy podle obou výše uvedených odstavců v České republice odsouzeno 90 lidí, z toho 53 osob podle prvního odstavce a 37 osob dle odstavce druhého. Průměrně jde tedy o 13 odsouzených ročně. Podmíněný trest odnětí svobody soudy uložily v 61 % (s dohledem další 2 %) případů, peněžitý trest v 19 %, obecně prospěšné práce ve 14 %, nepodmíněný trest odnětí svobody ve 2 % a vyhoštění v 1 % případů. Dvojnásobně často byli za pomluvu odsouzeni muži (64 %) oproti ženám (32 %).⁷⁷

2.1 Česko v evropském srovnání

Čtenář se po zhlédnutí statistických údajů z České republiky může oprávněně ptát – a je to moc, nebo málo? Oproti vybraným státům v Evropě se zdá, že jde o číslo velmi nízké. Extrémním příkladem je Itálie, v níž bylo za jediný rok 2017 zahájeno 9 479 trestních řízení týkajících se pomluvy, a to pouze vůči novinářům. Před soud se dostalo sice jen 6,6 % těchto případů, přesto jde o vyšší stovky za jediný rok. (Italský statistický zdroj bohužel neuvádí počet odsouzených, aby bylo číslo plně srovnatelné s výše uvedeným počtem odsouzených pro Českou republiku.) Ačkoliv k dispozici nejsou aktuálnější údaje, v Maďarsku bylo za pomluvu v roce 2014 odsouzeno 529 osob.⁷⁸ V Portugalsku, srovnatelně lidnatém jako Česká republika, bylo v roce 2013 odsouzeno 177 osob za pomluvu a 574 osob za

⁷³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, s. 1829.

⁷⁴ LESKOVJANOVÁ, T. *Trestný čin pomluvy podle §184 tr. zák.* Právnická fakulta, Univerzita Karlova, 2018, s. 44.

⁷⁵ Identitu novinářů autorka článku zná, z důvodu ochrany před jejich sekundární viktimizací jména neuvádí.

⁷⁶ Novinář Přibíl nepomluvil exministra Chovance, rozhodl nepravomocně soud [online]. In: ČTK, *iDnes.cz*, 11. listopadu 2020 [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/soud-novinar-marek-pribyl-exministr-milan-chovanec-clanek-neslo-o-pomluvu.A201111_111553_domaci_chtl>.

⁷⁷ DRÁPAL, J. – CIBULKA, J. a kol. *Jak trestáme* [online]. 2022 [cit. 2023-02-28]. Dostupné z: <https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here>, nutno vybrat § 184 tr. z. (pomluva).

⁷⁸ Jde o součet odsouzených za pomluvu ve dvou samostatných paragrafech maďarského trestního zákoníku, v angličtině označovaných jako *defamation* (316 odsouzených) a *libel* (213 odsouzených). Zdroj: <<http://legaldb.freemedia.at/legal-database/hungary/>>.

urážku.⁷⁹ Před chorvatskými soudy čekalo v roce 2022 na rozhodnutí nejméně 951 soudních sporů vůči novinářům či médiím, z toho 23 bylo trestních řízení.⁸⁰ Pro další mezinárodní srovnání s jednotlivými státy lze využít veřejně přístupnou databázi *International Press Institute*.⁸¹

Nad rámec předchozího odstavce je zajímavé také kontextuální čtení jednotlivých znění trestného činu pomluvy. Zatímco česká a slovenská právní úprava definují pomluvu jako šíření nepravdivé informace, která může jinému způsobit ve značné míře újmu na důstojnosti a cti a zasáhnout tak jeho osobnostní práva, v jiných evropských státech je definice pomluvy často obecnější. Některé státy (například Dánsko, Německo nebo Polsko) kromě pomluvy považují za trestný čin také urážku (anglicky odlišitelné výrazy *defamation* oproti *libel*), tedy negativní hodnotící soud o jiném, který musí dosáhnout určité intenzity nebo splnit další okolnosti stanovené zákonem.⁸² Některé státy v trestním právu definují další specifické skutky zaměřující se specificky na hanobení či pomluvu představitelů vlastního či cizího státu, státních symbolů, zemřelých, rouhání a další.⁸³

V současnosti lze evropské státy v přístupu k trestání pomluvy rozdělit do tří kategorií. První část států ve svých právních řádech obsahuje trestný čin pomluvy a umožňuje uložit trest ve formě různě dlouhého odnětí svobody (kromě České republiky také např. Polsko, Norsko, Nizozemsko, Švédsko, Slovinsko, Německo, Litva). Další státy sice umožňují trestní postih pomluvy, avšak bez možnosti uložit trest odnětí svobody (Chorvatsko, Bulharsko, Lotyšsko). Jiné státy od trestání pomluvy prostředky trestního práva upustily úplně (například Bosna a Hercegovina, Irsko, Arménie, Černá Hora, Kypr, Rumunsko nebo Spojené království, které však umožňuje uložit za pomluvu vysoké peněžní pokuty).⁸⁴

S pohledem na statistiku se však nelze jednoduše spokojit s tím, že jde jen o srovnání kvantitativní a že lépe je na tom stát, kde počet případů narůstá, nebo klesá. Například v Polsku se v posledních letech pomluva stala výrazným nástrojem moci proti práci novinářů. V roce 2022 byl k osmi měsícům veřejně prospěšných prací odsouzen známý investigativní novinář a spisovatel Tomasz Piątek v procesu, který vůči němu inicioval miliardář blízký předsedovi vlády Mateuszi Morawieckému. O samotném rozsudku se novinář dozvěděl až z pro-vládně orientovaných médií. Již předtím byl Piątek terčem žalob a trestních oznámení od vládní strany PiS.⁸⁵

Výše zmíněná Itálie prošla v posledních letech legislativním procesem úprav ohledně pomluvy a souvisejících trestných činů, a to i s ohledem na rozsudky štrasburského soudu.

⁷⁹ Portugalsko rozlišuje trestné slovní projevy na *defamation* a *insult*. Zdroj: <<http://legaldb.freemedia.at/legal-database/portugal/?target=criminal-defamation>>.

⁸⁰ Croatian Journalists' Association. *Cja's Poll: At Least 951 Active Lawsuits Against Journalists And Media* [online]. 30. 3. 2022 [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: <<https://www.hnd.hr/eng/cja-s-poll-at-least-951-active-lawsuits-against-journalists-and-media>>.

⁸¹ International Press Institute. *Media Laws Database* [online]. 2015 [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <<http://legaldb.freemedia.at>>.

⁸² LESKOVJANOVÁ, T. *Trestný čin pomluvy podle §184 tr. zák.*

⁸³ Blíže viz databáze *International Press Institute*. Pro názornou ilustraci zde ve výběru zvoleno Portugalsko: <<http://legaldb.freemedia.at/legal-database/portugal/?target=criminal-defamation>>.

⁸⁴ INTERNATIONAL PRESS INSTITUTE. *Media Laws Database* [online]. 2015 [cit. 2023-02-25]. Dostupné z: <<http://legaldb.freemedia.at>>, a SPAIC, A. – NOLASCO, C. – NOVOVIC, M. Decriminalization of defamation – The Balkans case a temporary remedy or a long term solution? *International Journal of Law, Crime and Justice*. 2016, roč. 47, s. 21–30.

⁸⁵ MAPPING MEDIA FREEDOM. Journalist and writer Tomasz Piątek convicted in criminal defamation lawsuit [online]. *European Centre for Press and Media Freedom* [cit. 2023-03-01]. Dostupné z: <<https://www.mapmf.org/alert/25374>>.

Trestný čin pomluvy však nezrušila úplně, jelikož možnost udělit trest odnětí svobody zůstává pro případy „výjimečně závažnosti“. Toho využila premiérka Giorgia Meloni vůči novináři Robertu Savianovi, který v televizním pořadu reagoval na kontroverzní rétoriku, užívanou politickým vedením země v posledních letech k tématu uprchlické krize ve Středozezemním moři. Mediální organizace tento případ označují za typický případ SLAPP (*Strategic Lawsuits Against Public Participation*), tedy strategické žaloby⁸⁶ k odrazení zapojení do veřejné debaty.⁸⁷ Dalším typickým příkladem může být 126 podaných žalob za pomluvu vůči italské novinářce Federice Angeli, zaměřující se na praktiky italské mafie.⁸⁸

2.2 Pomluva před vnitrostátními soudy

K právní úpravě pomluvy a jejímu zakotvení v trestním právu se v minulosti vyjádřil i český Ústavní soud. Z jeho judikatury vyplývá, že vnímá evropský trend směřující k dekriminalizaci pomluvy a sám zdůrazňuje potřebnost využívat mírnějších právních cest zvláště v případech pomluvy, kde jsou v civilním i přestupkovém právu k dispozici: „*Užítí trestněprávního postupu, aniž by [byly využity] prostředky jiných právních odvětví, totiž zejména prostředky soukromoprávní, a při jejich nedostatečnosti sankce správní, [...], by bylo v rozporu se zásadou subsidiarity trestní represe, která vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva [...] jen v případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní. [...] stát může omezovat základní práva osob jen v míře nezbytné pro dosažení účelu aplikované zákonné normy.*“⁸⁹

Ústavní soud zároveň doplnil, že trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.⁹⁰ Proto při hledání správných prostředků pro ochranu osobní cti a dobré pověsti zdůrazňuje v prvé řadě užití prostředků občanského práva. Teprve tam, kde je taková ochrana neúčinná a kde porušení soukromoprávních vztahů svou intenzitou dosahuje zákonem předpokládaného stupně společenské škodlivosti, je podle Ústavního soudu namíste uvažovat o trestní odpovědnosti. Odkázal také na odlišné pojetí v jiných zemích, kde v řadě demokratických států pomluva není vůbec „*součástí katalogu trestných činů*“.⁹¹

Ústavní soud, Nejvyšší soud i další vnitrostátní soudy se přitom intenzitou zásahu tvrzeného porušení základního práva na ochranu osobnosti zabývají jak v trestních případech, tak častěji i ve věcech civilních, zejména se zřetelem na požadavek proporcionality uplatňování těchto práv (a jejich ochrany) při střetávání se s dalšími základními právy.⁹²

⁸⁶ Tím jsou obecně myšleny nejenom civilní žaloby, ale také jiné právní nástroje, jako jsou předběžná opatření, soudní příkazy i trestní oznámení. Zdroj: BOUDOVA, A. SLAPPS: zneužívání žalob k umlčení kritiky ve veřejném prostoru [online]. In: *Právo21.cz* [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: <<https://pravo21.cz/pravo/slapps-zneuzivani-zalob-k-umlceni-kritiky-ve-verejnem-prostoru>>.

⁸⁷ EUROPEAN CENTRE FOR PRESS AND MEDIA FREEDOM. Italy: a call of support for Roberto Saviano, defendant in a defamation trial [online]. In: *ECPMF.eu* [cit. 2023-02-21]. Dostupné z: <<https://www.ecpmf.eu/italy-a-call-of-support-for-roberto-saviano-defendant-in-a-defamation-trial/>>.

⁸⁸ PERRONE, A. A slap in the face: Meet the Italian journalist who has had to fight over 126 lawsuits all aimed at silencing her [online]. In: *Index on Censorship*. Dostupné z: <<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0306422020917084>>.

⁸⁹ Usnesení I. ÚS 2548/14 ze dne 20. srpna 2014, shodně také náleží sp. zn. IV. ÚS 227/05 ze dne 31. července 2006.

⁹⁰ Viz § 12 odst. 2 trestního zákoníku.

⁹¹ Usnesení I. ÚS 2548/14 ze dne 20. srpna 2014, § 17.

⁹² Nález I. ÚS 156/99 ze dne 8. února 2000; rozsudek Nejvyššího soudu 30 Cdo 2796/2005 ze dne 31. srpna 2006.

Požadavky na pečlivé vyvažování všech okolností takových případů vyplývající z judikatury štrasburského soudu tak splňují v obou typech řízení. Obdobně jako Soud pak zdůrazňují kontextuální prvky a požadavky na novinářskou etiku.⁹³

Závěr: Trestat pomluvu. Ale jak?

Z pojetí štrasburské i české ústavní judikatury je patrné, že panuje alespoň základní shoda na tom, zda se lze proti nejzávažnějším pomlouvačným tvrzením bránit – bránit se lze a právní ochrana před pomluvou je důležitým nástrojem pro obranu reputace jednotlivců. A to zvláště v případech šíření závažných pomlouvačných tvrzení, která zasahují do cti, nemají žádnou oporu ve skutečnosti a vznášejí nepravdivá obvinění. Taková tvrzení nemusejí snášet ani běžní občané, ani veřejně činné osoby, dokonce ani vrcholní politici jako osoby s nutností největší míry tolerance vůči kritice.

Otázka však zní – *jak* se lze bránit při zvážení všech výše uvedených kritérií? Jakou cestu umožnit na úrovni zákonodárství, aby nepoškozovalo zájmy všech zúčastněných stran více, než jen v nejnútnejší míře, a zohlednilo i ochranu novinářů před strategickými žalobami vůči jejich práci? Zatímco mezinárodní organizace plédují za odstranění trestněprávních následků pomluvy z právních řádů evropských zemí, ve značné části z nich pomluva stále zůstává trestným činem. Kritika kriminalizace pomluvy přitom dlouhodobě zaznívá ze strany Rady Evropy, zvláště Parlamentního shromáždění, opakovaná je však i v některých rozsudcích Soudu, ze strany OBSE, Výboru OSN pro lidská práva⁹⁴ i mezinárodních organizací věnujících se svobodě projevu, například *International Press Institute*⁹⁵ nebo *Centre for Media Pluralism and Media Freedom (CMPF)*. Nejčastěji poukazují na skutečnost, že již samotné podání trestního oznámení, natož následné odsouzení, může mít silný odrazující účinek na média, novináře a jejich práci, případně na jiné osoby nebo skupiny aktivně přispívající do debat veřejného zájmu v jakékoliv oblasti a kteroukoliv formou projevu.

Česká republika nepatří ke státům, které by podle uvedených organizací trestný čin pomluvy zjevně nadužívaly a nesvědčí pro to ani statistické údaje. Otázkou však je – není-li skutková podstata trestného činu příliš využívána a je-li nadto v části odsuzujících trestních věcí uložen peněžitý trest –, zda by nepostačovala kombinace úpravy civilní a přestupkové, které sankční mechanismy taktéž obsahují a lze je nadto v opodstatněných závažných případech kombinovat.

Druhou možnou variantou by bylo uvažovat o zachování stávajícího trestného činu ve znění zakotveném v trestním zákoníku jako doposud, ovšem bez možnosti ukládat trest odnětí svobody jako sankci za porušení tohoto ustanovení. Subvariantou k tomuto návrhu by pak byla nemožnost uložit takový trest v případech, kdy by se jednalo o novináře nebo osobu vystupující v diskuzi veřejného zájmu, aby nedošlo k odrazení jednotlivců

⁹³ Např. Rozsudek vrchního soudu v Praze 3 Co 16/94 nebo nález IV. ÚS 23/05 ze dne 17. července 2007.

⁹⁴ CHALUPSKÁ, L. Uložila se otázka dekriminalizace pomluvy k zinnímu spánku? In: *Právní prostor* [online]. 23. 12. 2014 [cit. 2023-02-03]. Dostupné z: <<https://www.pravniprostor.cz/clanky/trestni-pravo/ulozila-se-otazka-dekriminalizace-pomluvy-k-zinnimu-spánku#note-2>>.

⁹⁵ Out of Balance: Defamation Law in the European Union. A comparative overview for journalists, civil society and policy-makers [online]. In: *International Press Institute* [cit. 2023-01-15]. Dostupné z: <<http://legaldb.freemedia.at/wp-content/uploads/2015/05/IPI-OutofBalance-Final-Jan2015.pdf>>.

od potřebné veřejné diskuze k zásadním tématům. Česká republika však nemá jasně definováno, kdo je novinář, a je otázkou, zda by to bylo vůbec (i vzhledem ke stále se proměňující povaze médií) možné a žádoucí. Takovou subvariantu je tedy třeba spíše odmítnout s odkazem na zásady právní jistoty a předvídatelnosti zákona, které dlouhodobě vyžaduje judikatura Ústavního soudu i Soudu. Naopak varianta zachování stávajícího trestného činu bez možnosti uložení trestu odnětí svobody se jeví jako jedna z realističtějších možností řešení nevyhovujícího stavu.

U jakékoliv z výše uvedených variant by bylo v každém případě vhodné, aby zákonodárce také promyslel účel takové změny a pojetí ochrany před pomluvou, k němuž chce směřovat. Pojem „reputace“ lze totiž vykládat ve smyslu cti, důstojnosti i dobré pověsti, ale také v kontextu pověsti jako svého majetku či značky. Právně-ekonomický směr pak naznačuje, že omezení svobody projevu prostředky trestního práva se společnosti nevyplácí a je pro ni výhodnější ochranu dobré pověsti chránit prostředky občanského nebo přestupkového práva.⁹⁶

Zrušení ustanovení o pomluvě v trestním zákoníku se tedy v současnosti sice nejeví vzhledem k aktuálním tuzemským okolnostem tak naléhavé jako v jiných evropských zemích. Jak ovšem ukazují zkušenosti z okolních států, stačí postupná změna politického směřování země či její politické kultury včetně chování mocných, aby ke zneužívání trestného činu pomluvy jako nástroje zastrašování a zdržování – od často důležitého investigativní práce hlídající fungování demokracie – vůči novinářům docházelo. A to i kvůli vágní formulaci, pro kterou lze pomluvu trestat a vykládat dané ustanovení příliš širokým způsobem. Pro novináře i další veřejně vystupující aktéry by tak bylo vzhledem k nepředvídatelnosti politického vývoje zrušení trestného činu pomluvy rozumným krokem pro ochranu a zachování kritické veřejné debaty v současné i budoucí době.

⁹⁶ PHIRI, Ch. Criminal Defamation Put to the Test: A Law and Economics Perspective. *University of Baltimore Journal of Media Law & Ethics*. 2021, roč. 9, č. 1, s. 56.

De/Criminalisation of Defamation: an Adequate Sanction or a Barrier for the Debate of Public Interest?

Monika Hanych (<https://orcid.org/0009-0008-2233-8359>)

Abstract: Is the imposing of criminal sanctions for defamation still desirable and tenable in today's society, especially in view of the possible negative consequences for the work of the media and specific journalists in reporting on matters of public interest? The paper answers this question by analysing the long-evolving case law of the European Court of Human Rights, international comparisons across states, and a review of the imposition of criminal and other types of sanctions in the national context. It also takes into account the long-standing recommendations of international organisations calling for the total abolition of the crime of defamation from the legal systems.

Keywords: freedom of expression, defamation, libel, criminalization of defamation, journalists, European Court of Human Rights